

אמור אתה. אמר להם, מפני שהשתחוו לצלם בימי נבוכדנצר³⁰, והטעם שזכו לנס, נתבאר בגמרא שם, שהוא משום שהשתחוו רק מיראת הריגה³¹, ולכן עשה הקב"ה את הגזירה לייראם שראויים הם לכליה, ועל ידי כך יעשו תשובה³². ומדברי כמה מהמדרשים עולה³³, שנחלקו על רשב"י וסברו כדעת תלמידיו, שטעם הגזירה היה מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע. ועל טענת רשב"י מדוע היתה גזירה על כל ישראל כשהחוטאים היו רק אנשי שושן, תירצו במדרש³⁴, מפני שכל ישראל ערבים זה בזה. וביארו במדרש³⁵, על איזה איסור עברו בכך שנהנו מסעודתו של אחשורוש, שאכלו מבישולי גויים. והרס"ג כתב³⁶, שהחטא היה ששתו מיינם³⁷. ויש שכתב, שעברו על איסור חלב שבודאי היה שם, שהוא בכרת³⁸. עוד יש שכתב, שלא חטאו כל כך במאכלות אסורות, אלא חטאם היה שנהנו ושמחו ממעשה כסילות של אחשורוש ועברו על "לא תחנם" - לא תתן להם חן³⁹. עוד אמרו במדרש⁴⁰, שמלבד מה שחטאו בכך שנהנו מהסעודה, חטאו גם בזה שקלקלו עם זונות שהעמיד שם אחשורוש להחטיאם⁴¹.

והרס"ג הקשה⁴², שגם לדעת רשב"י לא היה ראוי לעונש לחול אלא על היהודים שבבבל וסביבותיה שהשתחוו לפסל, ולא על היהודים כולם. וכתב, שטעם הגזירה היה מפני שהיו מעורבים באומות והתחתנו איתם⁴³, ולכן נענשו היהודים כולם, כי אף שרק מקצת מהיהודים נשאו נשים גויות, מכל מקום שאר היהודים לא מנעו אותם מכך. וכשארעה גזירת המן חזרו ישראל בתשובה מעון זה. ויש שהוסיף, שאף שמצינו שמחמת תוכחת עזרא וסייעתו שבו

ידי אליהו כמו שאמרו חז"ל¹⁷. וכעין זה יש שכתב, שהמלך רק אמר להמן שיעיין בדיניהם אם היהודים חייבים מיתה¹⁸, והוא לא המתין לעיין בדיניהם אלא ציוה להמיתם מיד כשהגיע החותם לידו, ודבר רמאות זו נודע למרדכי¹⁹. ולדרכם של מפרשים אלו, עשה מרדכי את הפעולות הנזכרות להלן כהשתדלות להביא דברו לפני המלך ולבטל את רוע הגזירה²⁰.

אך רשב"י כתב²¹, בעל החלום אמר לו שהסכימו העליונים לכך, לפי שהשתחוו ישראל לצלם בימי נבוכדנצר²² ושהנו מסעודת אחשורוש²³. כלומר, שמלבד ידיעת הגזירה עצמה, נודע למרדכי עוד שהסכימו עליה מן השמים, וזה לא ידע אדם לבדו²⁴. ואמרו במדרש²⁵, שמשא אמר כן לאליהו הנביא, שילך להודיע למרדכי על הגזירה, כדי שיעמוד הוא משם בתפילה ואני מכאן ונבקש רחמים עליהם לפני הקב"ה, אמר לו אליהו והלא כבר נכתבה אגרת כליה על ישראל, אמר לו משה, אם בטיט היא חתומה, תפילתנו נשמעת, ואם בדם נחתמה מה שהיה הוא²⁶, אמר לו בטיט היא חתומה, אמר לו משה רבינו לך והודיע למרדכי²⁷.

במה חטאו ישראל שנגזרה עליהם גזירת המן.
בדברי רשב"י מבואר, שהגזירה נגזרה על שני חטאים, שנהנו מסעודתו של אחשורוש, ושהשתחוו לצלם²⁸. אך בגמרא אמרו²⁹: שאלו תלמידיו את רבי שמעון בן יוחאי, מפני מה נתחייבו שונאיהן של ישראל שבאותו הדור כליה. אמר להם, אמרו אתם. אמרו לו, מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע. אמר להם, אם כן שבשושן יהרגו, שבכל העולם כולו אל יהרגו. אמרו לו,

החטא היא על ידי תשובה ותענית. וכ"כ ר"ש די אוזידא, שאחר שנודע לו שיש תקוה בתשובה התחיל בדרכי התשובה וקרע בגדיו. ויסוד הדברים מבואר במדרש פנים אחרים נ"א פ"א, "ומרדכי ידע" - ידע לרפאות את המכה, ידע מאיזה חטא לק, על שאכלו בישולי גויים. ובמריא דכיא כתב, שנודע לו שכל מה שבאה אסתר לבית המלכות היה בשביל ענין זה שיעמוד ממנה רוח והצלח ליהודים. 28. וכך עולה מדברי ר"א גאליקו להלן פסוק ג, אלשיך להלן ט. יט. 29. מגילה יב, א. 30. רשב"י שם ד"ה שהשתחוו. 31. ע"פ רשב"י שם ד"ה הם עשו לפנים, ומהרש"א ח"א שם. 32. מהרש"א ח"א שם. ובמנות הלוי בהקדמה כתב, שגם לדעת רשב"י, על שני הדברים יחדיו - ההשתחוויה לצלם וההנאה מהסעודה - נגזרה הגזירה, אלא שהגזירה נכתבה בעבור עון הצלם, ואילו החתימה היתה בעבור שנהנו מסעודתו של אותו רשע. 33. אסתר ז, יג. מדרש פנים אחרים נ"א ונו"ב, תרגום. ובש"ש רבה ז, ח אמר, שנחלקו בכך רשב"י וחכמים. 34. שה"ש רבה שם. 35. פנים אחרים נ"א. 36. בפירוש הארוך. 37. ראה ע"ז לו, א שגזירה זו כבר נגזרה בימי דניאל שאסור לשנות סתם יינם בעיר. וכ"כ אלשיך להלן פסוק טז. 38. ראש יוסף מגילה יב, א. 39. ע"ז כ, א. דרשות חתם סופר קנה, ב. 40. אסתר ז, יח. 41. וראה באלשיך ט, יט שעיך חטאם היה בראיית הזונות. 42. בפירוש הארוך. 43. כמבואר בעזרא ט, א-ב "וככלות אלה ניגשו אלי

שנודעו למרדכי שני פרטים אלו, שהמן רימה את המלך ולא פירש לו שם העם שעליו נגזרה הגזירה, וגם שלא פירש למלך שכונתו להרוג. 17. אסתר ז, יג. ידי משה. ובשמן המור כתב שלפי הפשט נודע לו על ידי שהיה משומרי הסף, והיתה לו אהבה רבה עם השרים, והם הגידו לו הכל. 18. וזהו "והעם לעשות בו כטוב בעיניך" (לעיל ג, יא), שפירשו כפי שראוי וטוב לעשות בהם על פי דין. ר"י אלגיאני לעיל ג, יא. 19. ר"י אלגיאני. 20. וראה עוד להלן הדעות השונות בביאור זעקת מרדכי. 21. ע"פ אסתר ז, יג. אלא ששם נאמר שסיבת הגזירה היא מה שנהנו מסעודתו של אותו רשע, וההשתחוויה לצלם לא נאמרה שם כסיבה לגזירה. וכן בתרגום הבואה רק סיבת הנאתם מסעודת אחשורוש. 22. ע"פ אסתר ז, שם. וכן הוא במדרש פנים אחרים נ"ב. 23. וכע"ז במדרש פנים אחרים נ"א, שידע מרדכי שנגזרה עליהם כליה לפי שאכלו מבישולי גויים. 24. בית דין שמואל ודברי אברהם בדעת רשב"י. 25. אסתר ז, שם. 26. וראה ר"א גאליקו ומונות הלוי בביאור החילוק בין טיט לדם ועל מה רומז כל אחד מהם. 27. וכתב אלשיך, שזהו לשון הריבוי "כל אשר נעשה", שמלבד שידע שהסכימו עליונים על כך, ידע גם את שלחות משה אליו, ולכן מצד אחד לא הומעטה בעיניו חומרת הגזירה כי ידע שבשמים הסכימו על כך, אך מצד שני גם לא איבד תקוה כי שמע ממש שיש תקנה בדבר ע"י תפילה. ובמנות הלוי ביאר, שלכן נאמר לשון "ידע", שנודע לו מה החטא וגם שרפואת

ואפר על כל צרה שלא תבוא על הציבור⁶⁶. וכן מבואר במשנה ובגמרא⁶⁷, וביארו בגמרא⁶⁸ את המנהג להתכסות בשקים, שהכוונה לומר הרי אנו חשובים כבהמה⁶⁹, ופירש המאירי⁷⁰, שבאים לומר בזה להקב"ה, סרה השגחתך מעלינו בעוונותינו כבהמות⁷¹. ואת מנהג נתינת האפר בראש כל אחד ואחד, ביארו בגמרא באופנים שונים, יש מהאמוראים שביאר, שהכוונה לומר הרי אנו חשובים לפניך כאפר. ויש שביאר, שהוא כדי שיזכור לנו הקב"ה אפרו של יצחק. אך יש שכתב, ששקו ואפרו של מרדכי לא דמו למנהג ישראל בצרותיהם, שמרדכי נתן שק על גופו ממש, ועשה כן כדי לצער את גופו, וכן הוא בכל נתינת שק שבמקרא⁷², וכן היה מתפלש באפר כולו, ועשה זאת כדי לצער עצמו, אך מנהגם של ישראל בצרותיהם היה ללבוש שק על בגדיהם ולא על גופם, ולתת רק מעט אפר בראש, שאין בדברים אלו משום צער⁷³.

וַיַּעַק זַעְקָה גְדֹלָה וּמָרָה נַחֲלָקוּ הַמְּפֹרָשִׁים הָאֵם זַעֲקָת מֵרַדְכִי הִיתָה זַעֲקָת תְּפִילָּה וְתִשׁוּבָה אוֹ צַעַר אֲבִילּוּת, אוֹ זַעֲקָת חֲמֵס כְּהַשְׁתַּדְּלוּת לְבַטֵּל הַגְּזִירָה. ר"מ חלאיו כתב, שזעק אל ה' שירחם עליהם⁸⁴. וכן אמרו בפרקי דרבי אליעזר⁸⁵, שהיה צווח ואומר: ריבון העולמים, לא נשבעת לאבותי להרבות זרעם ככוכבי השמים, ועכשיו נתת אותם כצאן טבחה⁸⁶. ויש שכתבו, שהוא כדי לעורר לבם של יהודי שושן לתשובה⁸⁷, כאומר עורר ישנים משינת תרדמתכם, כי רעה רבה נגזרה עליכם על רוע מעלליכם, השיבו וחיו⁸⁸. ויש שכתב, שרמזו הכתוב בכך שאמר שיצא בתוך העיר וזעק זעקה גדולה ומרה, שקיבץ את כל ישראל הנמצאים בשושן לתוך רחובה של העיר להתפלל, כמו שאמרו במשנה⁸⁹ על מנהג ישראל בתעניותיהם "מוציאים את התיבה לרחובה של עיר"⁹⁰. אך יש שכתבו, שזעק בדרך אבילות, על הצעקה שעתידיה להיות בישראל אם תתבצע הגזירה⁹¹.

והעיר יש מהראשונים שכתבו, שעיר זו היא מדינת עילם⁸¹, או העיר שושן עצמה, ששם היו מצויים היהודים⁸², אך אין המדובר ב'שושן הבירה' שהיא ארמון המלך⁸³.

והעיר יש שכתבו, שהיתה זו צעקת חמס כדי לפרסם את דבר הגזירה לעין כל, ועל ידי זה אולי יגיד אדם למלך וישמעוהו⁹². וגם רצה שיתפעלו ממנו השרים והמון העם וידברו למלך לסלק את רוע הגזירה⁹³. וכן שתתפעל אסתר מהדבר מאוד ותבוא למלך להתחנן

והעיר יש שכתבו, שהיתה זו צעקת חמס כדי לפרסם את דבר הגזירה לעין כל, ועל ידי זה אולי יגיד אדם למלך וישמעוהו⁹². וגם רצה שיתפעלו ממנו השרים והמון העם וידברו למלך לסלק את רוע הגזירה⁹³. וכן שתתפעל אסתר מהדבר מאוד ותבוא למלך להתחנן

והעיר יש שכתבו, שהיתה זו צעקת חמס כדי לפרסם את דבר הגזירה לעין כל, ועל ידי זה אולי יגיד אדם למלך וישמעוהו⁹². וגם רצה שיתפעלו ממנו השרים והמון העם וידברו למלך לסלק את רוע הגזירה⁹³. וכן שתתפעל אסתר מהדבר מאוד ותבוא למלך להתחנן

66. וכן נאמר ביהורם בן אחאב בשעת המצור על שומרון (מלכים ב' ו', ל) "והנה השק על בשרו מבית". ר"מ חלאיו. 67. במשנה תענית ב, א מבואר שנהגו לשים אפר בראש כל אחד ואחד, ובגמרא שם טז, א מבואר שהיו נוהגים להתכסות בשקים. וראה ריטב"א שם. ובמאירי שם כתב, שהדברים עולים גם מתוך המשנה. 68. תענית שם. 69. ופירש רש"י שם ד"ה כבהמה, ששק הוא מנוצה של עיזים שהוא שיער בהמה. ומהרש"א שם ביאר, שדרך לכסות בהמה בשקים שהוא דבר שפל. 70. תענית שם. 71. כמו שנאמר (חבקוק א, יד) "ותעשה אדם כדגי הים". 72. וזה בנה אב לכולם (מלכים א כא, כז) "וישם שק על בשרו", הרי שעל בשרם ממש היו שמים אותם. מהרש"א תענית שם. 73. מהרש"א שם. 74. רמב"ן ויקרא כד, י. 75. רס"ג. 76. ר"א גאליקו, ר"ש די אוזידא, מנות הלוי. 77. מנות הלוי. 78. ר"י חיון. 79. מאמר מרדכי. 80. אשכול הכופר בפירושו השני. וראה פירושו הראשון להלן ציון 101. 81. ששושן בירת עילם היא, כמו שנאמר (דניאל ח, ב) "ואני בשושן הבירה אשר בעילם המדינה". 82. ר"מ חלאיו. 83. ראב"ע, ר"מ חלאיו. והם לשיטתם לעיל א, ב ששושן הבירה הוא ארמון המלך, וראה שם שיש שנחלקו על כך. 84. וכן מצינו באנשי נינוה שנאמר בהם (יונה ג, ח) "ויקראו אל אלהים בחזקה". ר"מ חלאיו. וכ"כ יוסף לקח להלן פסוק ב, שתפס אומנות אבותיו בשק ובתענית ותפילה. וראה גם מנות הלוי שהביא כן מהתרגומים,

וראה בדבריו גם מה שכתב בשם ר"ש האקריטי, שאין הכוונה בויזעק ששרים קול, אלא שהתפלל תפילה גדולה בלב מר. וראה להלן ציון 106 שיש מהמפרשים שתלו הדבר בדעות שהובאו בגמרא על תוכן זעקתו של מרדכי. ובעיקר משמעות "זעקה" כתב הגר"א בפירושו לחבקוק א, ב, שבעת שנעשית לו רעה, הוא צועק בשעת כאבו שיושיע לו. 85. פ"ג. 86. אמנם ראה במדרש פנים אחרים נ"ב שתמה על כך: וכי הדיוט היה מרדכי שהיה צווח, וכי אין הקב"ה שומע לחישות, אלא צווחות. וראה שם במה שיישב. 87. לקח טוב (צהלון), אילת השחר (טנבוים). 88. לקח טוב (צהלון). וכע"ז באשכול הכופר, והוסיף, שלכן צעק בקול רם כדי לשבר לבות בני אדם כמו שאמרו (ר"ה טז, ב) שצעקה היא אחת מארבעה דברים שמקרעים גזר דינו של אדם. וכע"ז כתב בשמן המור, שמלבד היותו משמיע קולו כדי שישמעו הכל, היה מקונן בקול מר כדי לעורר הבכי לכל שומע. 89. תענית ב, א. 90. שמן המור. 91. ר"ש די אוזידא, אור חדש. 92. ר"י אלגיאני, שלום אסתר, לקח טוב (צהלון). ובעקידת יצחק כתב, על פי שיטתו לעיל ג, ח, שהמן רימה את המלך ולא גילה לו שהגזירה שגור היא על היהודים, שהבין מרדכי שאם יידע המלך שהמן רימהו יתחייב המן בנפשו, לכן רצה לפרסם הדבר מהר למלך קודם שיקדים המן להתחנן למלך, וקודם שיודיע המן בעצמו למלך שאז יסור כעסו מעליו. 93. ר"י חיון. וכע"ז במלבי"ם.

